

საპროცესო შეთანხმების პრაქტიკული ასპექტები

თანამედროვე მოლაპარაკებების სამყაროში სულ უფრო აქტუალურია საუბარი სისხლის სამართლის პროცესში საპროცესო შეთანხმების, როგორც სწრაფი მართლმსაჯულების სრულყოფისა და განახლების შესახებ.

წარმოდგენილი ნაშრომის მიზანია საპროცესო შეთანხმების ძირითადი არსებითი ნიშნების განხილვა და გაანალიზება მოქმედი კანონმდებლობის, არსებული შიდა სასამართლო პრაქტიკის, ევროპული სასამართლოს მიდგომების და საზღვარგარეთის ქვეყნების (უმეტესად, აშშ) გამოცდილების საფუძველზე, რაც ხელს შეუწყობს რელევანტური დასკვნების შედეგად საკანონმდებლო თუ პრაქტიკული სრულყოფის წინადადებების შემუშავებას.

ნაშრომში საუბარია ისეთ აქტუალურ საკითხებზე, როგორებიცაა: ბრალდებულის აღიარება, როგორც საპროცესო შეთანხმების საგანი და საფუძველი და მისი სანაცვლოდ მიღებული სარგებელის თანაფარდობა; საპროცესო შეთანხმებაში მონაწილე მხარეები და მათი შედარებითი ანალიზი პროცესის მხარის ცნებასთან; შუამდგომლობა საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ, როგორც საქმის არსებითი განხილვის გარეშე გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენის მთავარი ფორმალური საფუძველი; ე.წ. „საპროცესო შეთანხმების“ სტანდარტის ადგილი და როლი მტკიცების სტანდარტების სისტემაში; საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 55-ე მუხლით გათვალისწინებული საგამონაკლისო წესი და მოსამართლის დამოუკიდებლობის საკითხი სასჯელის სახისა და ზომის შერჩევა/დანიშვნის დროს; საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ შუამდგომლობის განხილვა და შედეგების გასაჩივრების თავისებურებანი (საკანონმდებლო და სასამართლო პრაქტიკის აქტუალური საკითხები).

დასკვნის სახით ნაშრომის დასასრულს შემოთავაზებულია ავტორისეული ნააზრევი ძირითად პრობლემურ ასპექტებზე და შეჯამების სახით აღნიშნულია, რომ: მიმდინარე ეტაპზე არ უნდა იყოს მიზანშეწონილი სასჯელის დანიშვნისას მოსამართლის კომპეტენციის გაზრდის მიმართულებით ცვლილებების უშუალოდ საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის საპროცესო შეთანხმების დებულებების თავში შეტანა; მიზანშეწონილია საკანონმდებლო რეგულაციის განმარტების და სასამართლო პრაქტიკის იმ მიმართულებით განვითარება, რომ გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენის ერთიანი სტანდარტი განისაზღვროს და ეს იყოს მხოლოდ გონივრული ეჭვის მიღმა სტანდარტი; მიზანშეწონილია საკანონმდებლო რეგულაციების დახვეწა და ახალი სასამართლო პრაქტიკის ჩამოყალიბება საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ განაჩენის პროკურორის მიერ გასაჩივრების მიმართულებით და შემოთავაზებულია რეკომენდაცია, რომ ასეთი შემთხვევა განიხილებოდეს, როგორც ახლადგამოვლენილი გარემოების გამო განაჩენის გადასინჯვა და პროკურორი შუამდგომლობის საფუძველზე ახდენდეს აღნიშნული კომპეტენციის რეალიზებას.

თემა: საპროცესო შეთანხმება; აღიარება; სამართლიანი სასამართლო; მტკიცების სტანდარტი; გასაჩივრება.

„ჩვენი ღირებულებები ურთიერთწინააღმდეგობრივია და მათ შესათანხმებლად, ჩვენ უნდა წავიდეთ კომპრომისზე.“

მეიერ დან-კონი¹

* სამართლის დოქტორი, კავკასიის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი (აფილირებული), აღმოსავლეთ ევროპის უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი.

1. შესავალი

თანამედროვე მოლაპარაკებების სამყაროში სულ უფრო აქტუალურია საუბარი საპროცესო შეთანხმების, როგორც სწრაფი მართლმსაჯულების სრულყოფის შესახებ.

საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2021 წლის სტატისტიკური მონაცემით, პირველი ინსტანციის სასამართლოებში ამ პერიოდში შესული 16649 საქმიდან განხილულია 14955 საქმე და მათ შორის, 9147 – საპროცესო შეთანხმებით, რაც საქმეთა 64.4% შეადგენს.²

ნაშრომის მიზანია საპროცესო შეთანხმების არსებითი ნიშნების განხილვა მოქმედი კანონმდებლობის, სასამართლო პრაქტიკის, ევროპული სასამართლოს მიდგომების და საზღვარგარეთის ქვეყნების (უმეტესად, აშშ) გამოცდილების საფუძველზე, რაც ხელს შეუწყობს რელევანტური დასკვნების შედეგად საკანონმდებლო თუ პრაქტიკული სრულყოფის წინადადებების შემუშავებას.

2. საპროცესო შეთანხმების საკანონმდებლო რეგულირება

სსსკ-ის XXI თავი დათმობილი აქვს საპროცესო შეთანხმებას, რომლის წესი რამდენჯერმე გადამუშავდა. განსაკუთრებით არსებითი იყო 2014 წლის 24 ივლისის ცვლილებები, რომლის საფუძველზე დამკვიდრდა საპროცესო შეთანხმების განახლებული მოდელი და სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-11¹ ნაწილით განისაზღვრა მტკიცების ახალი, ე.წ. „საპროცესო შეთანხმების სტანდარტი“.³

2.1. საპროცესო შეთანხმების საგანი და საფუძველი

საპროცესო შეთანხმება წარმოდგება სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანის საფუძველად (მათ შორის, ერთადერთ საფუძველად) (სსსკ-სი, 209-ე მუხლი, პირველი ნაწილი). საპროცესო შეთანხმების წამოწყების ფორმალური საფუძველი შესაძლოა იყოს ერთი მხრივ, ბრალდებულის/მსჯავრდებულის განცხადება, როდესაც საპროცესო შეთანხმების ინიციატორი თავად ბრალდებულია და, მეორე მხრივ, პროკურორის შეთავაზება საპროცესო შეთანხმების შესახებ, როდესაც ინიციატივა ბრალდების მხრიდან, პროკურორისაგან მომდინარეობს (სსსკ-სი, 210-ე მუხლი, ნაწილი 1¹-ლი). საპროცესო შეთანხმების ინიციატივა შესაძლოა მოტივირებული იყოს სხვადასხვა საფუძველით: ბრალდებულის სურვილით, რომ ნაკლები სასჯელი განესაზღვროს; ბრალდებულის აღიარებითი ჩვენებით, რომელიც არსებობს საპროცესო შეთანხმების მიღმა (open იგივე blind plea); საქმის სისუსტით (ბრალდების მტკიცებულებათა ან/და საქმეზე დაშვებული ტექნიკური ხარვეზების თვალსაზრისით); საქმეზე სწრაფი მართლმსაჯულების განხორციელების მიზნით და სხვა.

¹ “Our values are in conflict and that in reconciling them we must compromise.” Dan-Cohen M., კალიფორნიის უნივერსიტეტის (ბერკლი) სამართლის სკოლის პროფესორი: Dan-Cohen M., Article: Decision Rules and Conduct Rules: On Acoustic Separation in Criminal Law, Vol. 97, Harv. L. Rev. 625, January, 1984.

² იხ. სტატისტიკური მონაცემები იხილეთ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს ვებ-გვერდზე <2021w-statistic-3.pdf (supremecourt.ge)> [23.05.2023].

³ <საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსში ცვლილების შეტანის შესახებ | სსიპ „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“ (matsne.gov.ge)>.

საპროცესო შეთანხმების საგანს, სსსკ-ის 209-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, წარმოადგენს სისხლის სამართლის საქმეზე არსებული ბრალდება ან/და ამ ბრალდებისათვის გათვალისწინებული სასჯელი. მნიშვნელოვანია გააზრება, რომ საპროცესო შეთანხმების პროცესის დაწყებამდე სრულყოფილი ფორმით უნდა იყოს ჩამოყალიბებული სურათი, რომ სისხლის სამართლის საქმეზე ბრალდება არსებობს პროკურორის დადგენილებით. ბრალდებულის სახით დაკავება ვერ/არ წარმოშობს საფუძველს საპროცესო შეთანხმების თუნდაც ინიცირების, ვიდრე არ იქნება სსსკ-ის 169-ე მუხლის თანახმად გამოტანილი პროკურორის დადგენილება პირის ბრალდების შესახებ. სწორედ დადგენილებით განსაზღვრული ბრალდება და მისთვის გათვალისწინებული სასჯელის სახე და ზომა გადაიქცევა საპროცესო შეთანხმების ძირითად საგნად. აღიარება აღარ განიხილება როგორც შეთანხმების საგანი. საპროცესო შეთანხმების დღეს არსებული მოდელი აღიარებას განიხილავს, როგორც თავისთავად მოცემულობას, ურომლისოდაც საპროცესო შეთანხმება არ შედგება. 2014 წლის 24 ივლისის ცვლილებებამდე, სსსკ იცნობდა საპროცესო შეთანხმების ფორმას, როდესაც აღიარება, შესაძლოა, განხილული ყოფილიყო, როგორც საპროცესო შეთანხმების საგანი. მაგალითად, აშშ-ს კანონმდებლობა დღემდე ითვალისწინებს საპროცესო შეთანხმებას ე.წ. „nolo contendere“-ს საფუძველზე, როდესაც ბრალდებული მისთვის წარდგენილ ბრალდებას არ აღიარებს, მაგრამ არც უარყოფს მას (განსხვავებით დუმილის უფლებისაგან, როდესაც მიიჩნევა, რომ ბრალდებული არ აღიარებს წარდგენილ ბრალდებას).⁴ ქართულ კანონმდებლობაში საპროცესო შეთანხმების ეს ფორმა ცნობილი იყო, როგორც შეთანხმება სასჯელზე, რადროსაც ბრალდებულის ბრალდებასთან დამოკიდებულება განისაზღვრებოდა, როგორც „არ ეწინააღმდეგება წარდგენილ ბრალდებას“⁵. აღიარების გარეშე სასჯელზე შეთანხმების განხილული შემთხვევა იმთავითვე მკაცრი კრიტიკის საგანი გახლდათ. უმთავრესი არგუმენტი მისი უარყოფისა მაინც სამართლიანი სასამართლოს უფლებას უკავშირდებოდა, რასაც ზუსტი თანხვედრით ვერ პასუხობს ხოლმე საერთო სამართლის ქვეყნებში გავრცელებული ესა თუ ის ინსტიტუტი, მათ შორის საპროცესო შეთანხმება ან/და მისი ცალკეული ფორმები.⁶

არსებობს გარემოებები, რომლებიც შესაძლოა დასახელდეს როგორც საპროცესო შეთანხმებისას ბრალდებულის მხრიდან გარიგების საგანი. თუ ბრალდება და სასჯელი, უმეტესად, პროკურორის მხრიდან დათმობის საგანს წარმოადგენს, ბრალდებულის მხრიდან შეთავაზებული კომპრომისი შესაძლოა უკავშირდებოდეს გამოძიებასთან თანამშრომლობას ან/და ზიანის ანაზღაურებას (სსსკ-ის, 209-ე მუხლის მე-2 ნაწილი). საბოლოოდ, საპროცესო შეთან-

⁴ Federal Rules of Criminal Procedure, Title IV: Arraignment and Preparation for Trial, Rule 11, <https://www.law.cornell.edu/rules/frcrmp/rule_11> [23.05.2023].

⁵ იხილეთ სსსკ-ის 209-ე მუხლის მე-3, მე-4 ნაწილები (2014 წლის 24 ივლისის ცვლილების შეტანამდე რედაქციით) <საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი | სსიპ „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“ (matsne.gov.ge)> [23.05.2023].

⁶ საპროცესო შეთანხმების გლობალიზაციასა და მისი ამერიკული მოდელის ზეგავლენაზე ცივილური სამართლის ქვეყნებში, იხილეთ, მაგალითად: *Langer M., From Legal Transplants to Legal Translations: The Globalization of Plea Bargaining and the Americanization Thesis in Criminal Procedure, Harvard International Law Journal, 45(1), 2004.* სამართლიანი სასამართლოს დებულებებსა და შეჯიბრებითი პროცესის პრინციპებთან საპროცესო შეთანხმების შეუთავსებლობის პრობლემებზე იხ. ასევე: *ლალიაშვილი თ., საპროცესო შეთანხმების პრობლემები სისხლის სამართლის პროცესის ძირითად პრინციპებთან მიმართებაში, სახელმძღვანელოში: ევროპული და საერთაშორისო სამართლის ზეგავლენა ქართულ სისხლის საპროცესო სამართალზე, გ.თუმანიშვილი, ჯიშკარიანი ბ., შრამი ე. (რედ.), გამომც. „მერიდიანი“, თბ., 2019, 363-379.*

ხმების შინაარსი სწორედ ამ ორმხრივი, ურთიერთშესაბამისი დათმობა-სარგებელის (**mutual benefit**) ბალანსსა და პროპორციულობაში ამოიცნობა. პროკურორის დათმობა ბრალდების და/ან სასჯელის ნაწილში, იმავდროულად, ბრალდებულის სარგებლად წარმოდგება და პირიქით, ბრალდებულის დათმობა გამოძიებასთან თანამშრომლობა/ზიანის ანაზღაურების ნაწილში – პროკურორის სარგებლად.

2.2. საპროცესო შეთანხმების მონაწილენი

საპროცესო შეთანხმება, როგორც სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანა, უპირველეს ყოვლისა, უნდა განხილული იყოს როგორც უფლება და ეს უფლება ეკუთვნის მხოლოდ ბრალდებულს. ხოლო შემდეგ უკვე, საპროცესო შეთანხმება შესაძლოა განხილული იყოს, როგორც მართლმსაჯულების განტვირთვის ინტერესებში დანესებული სწრაფი მართლმსაჯულების განხორციელების ფორმა და უფლებამოსილების სახით მიეკუთვნოს პროკურორს, რაც საბოლოოდ უნდა დამტკიცდეს სასამართლოს მიერ.

საპროცესო შეთანხმების მხარეების ცნება განსხვავდება სისხლის სამართლის საქმეზე მხარეთა ცნებისაგან. საპროცესო შეთანხმების მხარეებად უნდა განიხილებოდნენ ბრალდებულ⁷ და მოცემულ სისხლის სამართლის საქმეზე ზემდგომი პროკურორი. სწორედ ისინი არიან მხარეები, რომლებიც კონკრეტული შეთანხმებისას საკუთარი პასუხისმგებლობით და უფლებამოსილების ფარგლებში განსაზღვრავენ თითოეული მოსალაპარაკებელი საკითხის ფარგლებს და შინაარსს და გარიგებიან ერთმანეთთან ბრალდებაზე ან/და სასჯელზე.

განსაკუთრებული შემთხვევა, როდესაც შეთანხმების მხარედ საქართველოს გენერალური პროკურორი ან მისი მოადგილე გვევლინება, სსსკ-ის 210-ე მუხლის 1³-ლი ნაწილით არის გათვალისწინებული, როდესაც საპროცესო შეთანხმების ერთ-ერთ პირობად სამოქალაქო პასუხისმგებლობისაგან სრულად ან ნაწილობრივ გათავისუფლება განიხილება.

სსსკ-ის 210-ე მუხლის მე-4 ნაწილი იმპერატიულად მოითხოვს საპროცესო შეთანხმებაში ადვოკატის უშუალო მონაწილეობას⁸, რაც განპირობებულია მიზნით, რომ უზრუნველყოფილი იყოს საპროცესო შეთანხმების სამართლიანობა. გარდა ამ ზოგადი მიზნისა, ადვოკატის მონაწილეობას მეტად პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს: საპროცესო შეთანხმების არსის და ბრალდებულის უფლებების განმარტება ნაკლებად უწევს პროკურორს, რადგან აღნიშნულის შესახებ ინფორმაციას ბრალდებულს უკვე ადვოკატისაგან იღებს; საპროცესო შეთანხმების შესახებ მოლაპარაკებისას ბრალდებულს გაცილებით გათვითცნობიერებულია სხვადასხვა სამართლებრივ ასპექტებში, რაც, როგორც წესი, აადვილებს მოლაპარაკების პროცესს; საქმის ფაქტობრივი გარემოებების გათვალისწინებით, ადვოკატის

⁷ იმ შემთხვევაში, როდესაც საპროცესო შეთანხმება ზემდგომ ინსტანციაში ფორმდება, ვინაიდან შეთანხმების საგანი კვლავ რჩება ბრალდება ან/და სასჯელი, პირი ბრალდებულის სახით უნდა განვიხილოთ. სხვაგვარად, შეუთავსებელია სასამართლოს განაჩენით მსჯავრდებულად ან გამართლებულად ცნობილ პირს პროკურორი კვლავ ბრალდებაზე უთანხმდებოდეს.

⁸ ცნობილია აშშ-ს უზენაესი სასამართლოს რამდენიმე გადაწყვეტილება, რომელმაც მნიშვნელოვანი როლი შეასრულა საპროცესო შეთანხმებისას ბრალდებულისათვის აშშ-ს კონსტიტუციის მე-6 შესწორებით გარანტირებული – უფლება ადვოკატზე – უზრუნველყოფის საკითხში. უპირველეს ყოვლისა, ეს არის საქმე *Gideon v. Wainwright*, (1963) 372 U.S. 335. ასევე, გამოყოფენ საქმეებს *Padilla v. Kentucky* (2010) 559 U.S. 356, *Missouri v. Galin E. Frye* (2012) 566 U.S. 134, *Laffer v. Cooper* (2012) 566 U.S. 156, რომლებსაც ე.წ. „საპროცესო შეთანხმების ტრილოგიით“ იცნობენ. იხ., მაგ.: *Roberts J., Effective Plea Bargaining Counsel*, *The Yale Law Journal*, 2013, 2650-2674.

მხრიდან ბრალდებულს შესაბამისი სამართლებრივი დახმარების ფარგლებში უკვე მიღებული აქვს ინფორმაცია და შეუძლია დასახოს რეალურად პერსპექტიული შედეგები და, შესაბამისად, შეთანხმების პირობები მისი მხრიდან რეალურია და სხვა.

ცალკეულ შემთხვევებში, თუ საქმეში მონაწილეობს ბრალდებულის კანონიერი წარმომადგენელი, ისიც მონაწილე ხდება საპროცესო შეთანხმებისა. მაგალითად, საქართველოს არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის⁹ მე-3 მუხლის მე-11, მე-12 ნაწილების თანახმად, არასრულწლოვანი ბრალდებულის ინტერესებს წარმოადგენს მისი კანონიერი ან საპროცესო წარმომადგენელი და არასრულწლოვან ბრალდებულთან საპროცესო შეთანხმების გაფორმებისას კანონიერი/საპროცესო წარმომადგენელი მონაწილეობას იღებს პროცესში, რაც არ გამოირიცხავს და ვერ ცვლის არასრულწლოვანი ბრალდებულის ადვოკატის მონაწილეობას (სსსკ, 210-ე მუხ., მე-6 ნაწ.).¹⁰

მიუხედავად იმისა, რომ საპროცესო შეთანხმებას საბოლოოდ ამტკიცებს სასამართლო, მისი საპროცესო შეთანხმების მხარედ ან მონაწილედ განხილვა დაუშვებელია.¹¹ მოსამართლის უფლებამოსილება საპროცესო შეთანხმების გამამტყუნებელი განაჩენით დამტკიცების თაობაზე, გარდაუვლად გამომდინარეობს საპროცესო შეთანხმების არსიდან, რაც შედეგობრივად ყოველთვის იწვევს ბრალდებულის დამნაშავედ ცნობას და მის ნასამართლობას. ზედმეტია სადავოდ გახდეს საკითხი, თუ ვინ და როდის შეიძლება შეითავსოს პირის

⁹ საქართველოს კანონი „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი“, მე-3 მუხლი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 12/06/2015 <არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი | სსიპ „საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე“ (matsne.gov.ge)> [23.05.2023].

¹⁰ ქართულ იურიდიულ ლიტერატურაში გამოთქმულია მოსაზრება, რომ საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტი ვნებს არასრულწლოვანის საუკეთესო ინტერესებს და არ უნდა იყოს მიზანშეწონილი მისი არასრულწლოვანის მიმართ გამოყენება. შესაძლოა ვისაუბროთ არასრულწლოვან ბრალდებულთან საპროცესო შეთანხმების გაფორმებისას მისი საუკეთესო ინტერესების ზედმიწევნით დაცვის ყველა შესაძლო გარანტიის სრულყოფასა და დაცვაზე, მაგრამ, გაუმართლებელია თავად არასრულწლოვანი ბრალდებულის შეიზღუდოს სისხლის სამართლის პროცესში დაშვებული სწრაფი მართლმსაჯულების ისეთი „ბონუს“ უფლებით, როგორც საპროცესო შეთანხმებაა, რაც თავისთავად შეიძლება განხილული იყოს არასრულწლოვანის ინტერესად (მაგალითად, იხილეთ არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსის (მიღებული 2015 წლის 12 ივნისს) მე-11, 55-ე მუხლები). იხ.: *ცეტიტიშვილი თ., არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მატერიალურსისხლისსამართლებრივი საკითხების რეგულირების ცალკეული ასპექტები*, „სამართლის ჟურნალი“, 2019, #1, 190-221. არასრულწლოვანთან საპროცესო შეთანხმების გაფორმებისას არსებულ ხარვეზებზე იხილეთ, ასევე: კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისათვის სისხლის სამართლის სამუშაო ჯგუფის ანგარიში, საპროცესო შეთანხმების გამოყენება საქართველოში, 2013, 19-21 <http://coalition.ge/files/coalition_criminal_law_wg_research_geo_9th_forum..pdf> [23.05.2023]. აშშ-ში არასრულწლოვანთა მიმართ საპროცესო შეთანხმებისას არსებულ თანამედროვე გამოწვევებზე, რაც მეტწილად არასრულწლოვანის ნებელობით გადანყვეტილებას უკავშირდება, საინტერესოა, მაგ. ერთ-ერთი სადისერტაციო ნაშრომის ფარგლებში ჩატარებული კვლევა, რა დროსაც ავტორი პრაქტიკოს იურისტებთან მასშტაბურ ინტერვიუების მეთოდს იყენებს და კარგად წარმოაჩენს პრაქტიკაში არსებულ რეალურ ვითარებას: *Dissertation: Fountain E., Adolescent Plea Bargains: Developmental and Contextual Influences of Plea Bargain Decision Making*, Washington, D.C., Georgetown University, 2017.

¹¹ საპროცესო შეთანხმების ამგვარი ბუნება, მეტწილად, სწორედ შეჯიბრებითობის დამსახურებაა და მონაწილეთა შორის როლებისა და კომპეტენციების თავისებური, განსხვავებული გადანაწილება შეჯიბრებით და ინკვიზიციურ სისხლის სამართლის პროცესში აშკარად გამოვლინდება. თუმცა, თანამედროვე პერიოდში სულ უფრო მეტად შეინიშნება ტენდენცია განსხვავებული ბუნების სისხლის სამართლის პროცესების ინტეგრაციისა მათი შედარებითი სამართლებრივი კვლევის, ცალკეული ინსტიტუტების ერთმანეთისაგან დასესხება/ადაპტაციის გზით. იხ.: *Turner J.L., Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States: Comparative Lessons*, *Plea Bargaining Regulation: The Next Criminal Procedure Frontier Symposium*, William and Mary Law Review, Vol. 57, Issue 4, 2016, 1549-1596.

დამნაშავედ ცნობა გარდა სასამართლოსი. მართლმსაჯულების განხორციელება და პირის დამნაშავედ ცნობა, რა ფორმითაც არ უნდა ხდებოდეს ეს მხოლოდ საერთო სასამართლოების ხელშეუვალი კომპეტენციაა.¹²

2.3. შუამდგომლობა საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ

საპროცესო შეთანხმების პროცესის წარმოებისას შუამდგომლობა საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ ერთგვარ შუალედურ დოკუმენტს წარმოადგენს. სსსკ-ის 211-ე მუხლის პირველი ნაწილი განსაზღვრავს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ წერილობითი შუამდგომლობის შინაარსს. ა) სსსკ-ის 211-ე მუხლის პირველი ნაწილის „გ“ ქ/პუნქტის თანახმად, შუამდგომლობაში უნდა აღინიშნოს სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-11¹ ნაწილით გათვალისწინებული საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოსატანად საკმარისი მტკიცებულებები. აღნიშნულ ნორმას პრაქტიკაში „საპროცესო შეთანხმების სტანდარტს“ უწოდებენ, რომელიც შეჯიბრებითი პროცესის მტკიცების სამსაფეხურიან სისტემას (დასაბუთებული ვარაუდი – მაღალი ალბათობის ხარისხი – გონივრული ეჭვის მიღმა სტანდარტი) 2014 წლის 24 ივლისის ცვლილებებით ჩაემატა და დასაბუთებული ვარაუდის და მაღალი ალბათობის ხარისხის სტანდარტებს შორის დაიკავა ადგილი.¹³ სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-11¹ ნაწილით განსაზღვრული სტანდარტი გამოიყენება არა მხოლოდ პროკურორის მიერ საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ შუამდგომლობის წარდგენისას, არამედ, იგი არსობრივად, იმავდროულად და უპირველეს ყოვლისა ქმნის თავად გამამტყუნებელი განაჩენის სტანდარტს საქმის არსებითი განხილვის გარეშე წარმოებისას (სსსკ-ის 213-ე მუხლის მე-4 ნაწილი), ამიტომ სტანდარტების იერარქიულ წყობაში მისი ადგილი მხოლოდ გონივრული ეჭვის მიღმა თანაზომიერი შეიძლება იყოს. სხვაგვარად, საკითხი გამოიწვევს აღიარებას, რომ სისხლის სამართლის პროცესი იცნობს გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენის ორ, ერთმანეთისაგან მტკიცების ხარისხით განსხვავებულ გზას, რაც სრულიად მიუღებელია გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენის ერთიანი სტანდარტის თვალსაზრისით.¹⁴ სინამდვილეში,

¹² მოსამართლის როლის შესახებ საპროცესო შეთანხმებისას სხვადასხვა ქვეყნის მაგალითებზე, ასევე, იხილეთ სიმპოზიუმის მასალებში: Brook C.A., Fiannaca B., Harvey D., Marcus P., McEwan J., Renee Pomerance, A Comparative Look at Plea Bargaining in Australia, Canada, England, New Zealand, and the United States, Wm. & Mary L. Rev., Vol. 57, 2016, 1147-1224. შედარებით ადრეულ ეტაპზე და თანამედროვე პერიოდში ინგლისის გამოცდილება საპროცესო შეთანხმებაში სასამართლოს ჩართულობის თავისებურების შესახებ (არაფორმალური საპროცესო შეთანხმებების პრობლემა) იხ. მაგ. Thomas Ph.A., Plea Bargaining in England, 69 J. Crim. L. & Criminology, 1978, 170-178; Alge D., Negotiated Plea Agreements in Cases of Serious and Complex Fraud in England and Wales: A New Conceptualisation of Plea Bargaining?, Vo. 19, No.1, 2013, 1-18.

¹³ ცვლილებებამდე მოქმედი რედაქციით გათვალისწინებული საპროცესო შეთანხმების შესახებ შუამდგომლობაში აღნიშნული დასაბუთებული ვარაუდის სტანდარტის შეუსაბამობაზე იხ., მაგ.: „საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო“-ს ანგარიში, საპროცესო შეთანხმება საქართველოში, 2010, 36 <Plea Bargaining in Georgia – Negotiated Justice – GEO (2).pdf (transparency.ge)> [23.05.2023].

¹⁴ აღნიშნული ცვლილების განხორციელების შემდგომ სასამართლო პრაქტიკა არაერთგვაროვან მიდგომებს იცნობს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ განაჩენში მტკიცების სტანდარტის გამოყენების შესახებ. მაგალითად, მცხეთის რაიონული სასამართლოს 2016 წლის 27 ივნისის განაჩენით სისხლის სამართლის საქმეზე #1/156-16 დამტკიცდა საპროცესო შეთანხმება. განაჩენის აღწერილობით-სამოტივაციო ნაწილში, საპროცესო შეთანხმებისა და ბრალდების არსის განმარტებისას, მტკიცებულებათა ერთობლიობასთან დაკავშირებით აღნიშნულია, რომ: „საქმეში არსებული სხვა ფაქტების და ინფორმაციის ერთობლიობა – გონივრული ეჭვის მიღმა სტანდარტით ადასტურებენ ბრალად შერაცხული დანაშაულის ა.ზ-ვისა და გ.თ-შვილის მიერ ჩადენას.“ სხვა შემთხვევაში, მაგალითად, ბოლნისის

თავისი შინაარსით „საპროცესო შეთანხმების“ სტანდარტი, ფაქტობრივად, იმავე ხარისხის მატარებელია, რაც გონივრული ეჭვის მიღმა და აღნიშნული მოსაზრების დასტურად მათი შედარებითი ანალიზი გამოდგება: ორივე სტანდარტი გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენას ემსახურება; ორივე ობიექტურ პირზეა გათვლილი; ორივე ემყარება მტკიცებულებათა ერთობლიობას; ორივეს სავალდებულო პირობაა, რომ სასამართლო დაარწმუნოს ბრალდებულის მიერ დანაშაულის ჩადენაში, მის ბრალეულობაში. განსხვავება მდგომარეობს „საპროცესო შეთანხმების“ სტანდარტით გათვალისწინებულ აუცილებელ წინაპირობებში, რომ: ბრალდებული აღიარებს დანაშაულს; სადავოდ არ ხდის ბრალდების მხარის მიერ წარდგენილ მტკიცებულებებს; ბრალდებული უარს ამბობს სასამართლოს მიერ მისი საქმის არსებითი განხილვის უფლებაზე. სწორედ ამ წინაპირობებზე დაყრდნობით პირის ბრალეულობის საკითხის სარწმუნოდ გადანიშნულება იძლევა საპროცესო ეკონომიის იმ „საავტორო ეფექტს“, რაც საპროცესო შეთანხმებას გააჩნია და რასაც ვერ სთავაზობს საქმის არსებითი განხილვა, მტკიცებულებათა გამოკვლევის ხანგრძლივი პროცესის გამო.¹⁵

ზემომოყვანილი მსჯელობის საფუძველზე, მიზანშეწონილი არ უნდა იყოს „საპროცესო შეთანხმების“ სტანდარტის ადგილის განსაზღვრა დასაბუთებული ვარაუდისა და ალბათობის მაღალი ხარისხის სტანდარტებს შორის, მითუმეტეს, რომ როგორც შედარებითმა ანალიზმა აჩვენა, არც შინაარსობრივად „ემსახურებს“ იგი ამ ადგილს და განხილული უნდა იყოს, როგორც გონივრული ეჭვის მიღმა სტანდარტის ტოლფასი. არ ღირს საუბარი, თითქოს დასაბუთებული ვარაუდის შემდგომ „საპროცესო შეთანხმების“ სტანდარტის მოაზრება გამართლებულია იმის გათვალისწინებით, რომ ხშირად საპროცესო შეთანხმება გამოძიების სტადიაზე, პირველი წარდგენის დროს მტკიცდება, როდესაც საქმე ჯერ კიდევ არ არის წარმართული სასამართლოში, სადაც მტკიცების პროცესი თანმიმდევრულად გადაინაცვლებს მტკიცების მაღალ სტანდარტებზე. მტკიცების სტანდარტის გამოყენებას ხომ გადასაწყვეტი საკითხის შინაარსი განაპირობებს და არა საქმის განხილვის ეტაპი.

რაიონული სასამართლოს 2020 წლის 15 აპრილის განაჩენში (საქმე #N 1/110-20) სასამართლო აღნიშნავს: „საქმის მასალებისა და ბრალდებულების მიერ ბრალის აღიარების საფუძველზე სასამართლო ასკვნის, რომ ბრალდება დასაბუთებულია (წარმოდგენილია საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის მე-3 მუხლის მე-11¹ ნაწილით გათვალისწინებული საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოსატანად საკმარისი, კანონის დაცვით მოპოვებული მტკიცებულებები, რომლებიც დაარწმუნებდა ობიექტურ პირს, რომ ბრალდებულმა ჩაიდინა დანაშაული, იმის გათვალისწინებით, რომ ბრალდებული აღიარებს დანაშაულს, სადავოდ არ ხდის ბრალდების მხარის მიერ წარდგენილ მტკიცებულებებს და უარს ამბობს სასამართლოს მიერ მისი საქმის არსებითი განხილვის უფლებაზე).“

¹⁵ მსჯელობა რელევანტურია სტანდარტების სამართლებრივი შედარებისას. პრაქტიკაში მათი გამოვლინება ასეთი მკაცრი სიზუსტით არ ხდება და, შესაძლოა, სტანდარტების დაახლოებაზე საუბარი. მაგალითად, საქმის არსებითი განხილვის დროს შესაძლებელია არსებობდეს შემთხვევა, როდესაც ბრალდებული აღიარებს დანაშაულს ან/და სადავოდ არ ხდის ბრალდების მტკიცებულებებს (უდავო წარმოება). ისევე, როგორც საპროცესო შეთანხმება, რომელიც საქმის განხილვის გვიან ეტაპზე, არსებითი განხილვის დასასრულს ან ზემდგომ ინსტანციაში საქმის წარმოებისას მტკიცდება (**late guilty pleas**), კარგავს მის უმთავრეს, საპროცესო ეკონომიის თავისებურებას. მაგალითისათვის, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 7 ნოემბრის განაჩენით დამტკიცდა საპროცესო შეთანხმება (საქმე #453აპ-18), სადაც სასამართლო აღნიშნავს, რომ მსჯავრდებულის მიმართ წარდგენილი ბრალდება, მონმეთა ჩვენებების გარდა, უტყუარად დასტურდება სწორედ იმ მტკიცებულებათა ერთობლიობით, რომლებსაც სსსკ-ის 73-ე მუხლის „დ“ ქ/პუნქტის საფუძველზე პრეიუდიციული მნიშვნელობა მიენიჭათ. საპროცესო შეთანხმების ადრეულ ეტაპზე (**EGP – early guilty pleas**) გაფორმების დადებით მხარეებზე იხილეთ, ასევე: საქართველოს მთავარი პროკურორის 2018 წლის ანგარიში, 14 <Multimedia/Files/ანგარიში/მთავარი პროკურორის ანგარიში 6.02.2018.pdf (pc.gov.ge)> [23.05.2023].

ბ) სსსკ-ის 211-ე მუხლის პირველი ნაწილის „ვ“ ქ/პუნქტის თანახმად, შუამდგომლობაში უნდა აღინიშნოს პროკურატურის მიერ მოთხოვნილი სასჯელის სახე და ზომა. მიუხედავად იმისა, რომ საპროცესო შეთანხმება, მეტწილად, სისხლის სამართლის სწორედ საპროცესო ინსტიტუტს წარმოადგენს, მას გავლენა აქვს სისხლის სამართლის მატერიალური კანონმდებლობით გათვალისწინებულ ერთ-ერთ არსებით საკითხზე – სასჯელზე და მისი დანიშვნის წესზე. როგორც საპროცესო შეთანხმების და მასზე მოლაპარაკების მონაწილე დაინტერესებული მხარეები, ბრალდებული სწორედ პროკურორს უთანხმდება სასჯელზე (სსსკ-ის 209-ე მუხლის პირველი ნაწილი). მოქმედი საკანონმდებლო რეგულაციები, ისევე როგორც, სასამართლო პრაქტიკა ერთგვაროვან მიდგომას აღიარებს საპროცესო შეთანხმების შესახებ შუამდგომლობაში აღნიშნული სასჯელის სახისა და ზომის იმავე ფორმით ან მისი მხოლოდ სსსკ-ის 213-ე მუხლის მე-6 – მე-8 ნაწილებით გათვალისწინებული წესით შეცვლის შედეგად განსაზღვრასთან დაკავშირებით სასამართლოს მიერ. უდავოა, რომ სასჯელის დანიშვნა, როგორც მართლმსაჯულების განხორციელების შემადგენელი ნაწილი მხოლოდ სასამართლოს შეიძლება ეკუთვნოდეს.¹⁶ თავის მხრივ, გაუმართლებელია დანიშვნის უფლებამოსილების დავინროვება მხოლოდ როგორც დამტკიცება და მისგან სასჯელის სახისა და ზომის განსაზღვრის გამორიდება. დღეს სასამართლო ამტკიცებს საპროცესო შეთანხმებას და ამტკიცებს მასში პროკურორის მიერ განსაზღვრულ სასჯელის სახესა და ზომას.¹⁷ მეორე მხრივ, თუ სასჯელი ამოღებული იქნება საპროცესო შეთანხმების საგნიდან, მაგრამ ბრალდებულის აღიარება დარჩება, როგორც საპროცესო შეთანხმების მთავარი წინაპირობა, ხომ არ დაზიანდება ბრალდებულის ინტერესი? საპროცესო შეთანხმებით გათვალისწინებული კომპრომისი-სარგებელის ბალანსი ხომ არ დაირღვევა, თუ ბრალდებული აღიარებს დანაშაულს (კომპრომისი), მაგრამ ამის სანაცვლოდ არ ექნება კონკრეტული სასჯელის სახისა და ზომის გარანტია (სარგებელი)? შესაძლოა საუბარი შუალედურ ვარიანტზე. მაგალითად, საპროცესო შეთანხმების ფარგლებში, ბრალდებულისათვის სასჯელის კონკრეტული სახისა და ზომის დანიშვნის სასამართლოს წინაშე შუამდგომლობის (რეკომენდაციის განცხადების) დაპირებაზე პროკურორის მხრიდან.¹⁸

თუ საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ შუამდგომლობა უკვე თავად არის შუამდგომლობა (თხოვნა, პოზიცია, რეკომენდაცია, მხარდაჭერა) და, ესე იგი, მის ფარგლებში მოთხოვნილი სასჯელის სახე და ზომა უფრო თხოვნაა, ვიდრე იმპერატიული პირობა, თითქოს პრობლემა აღარც დგება. თუმცა, ამ შუამდგომლობის არასავალდებულო ხასიათი ვლინდება სასამართლოს დამოუკიდებლობის ფარგლებში (სსსკ-ის 212-ე მუხლის მე-5

¹⁶ ვარძელაშვილი ი., სასჯელის დანიშვნის ზოგიერთი საკითხი (სასამართლო პრაქტიკის ანალიზი), სეუ, თბ., 2020, 13.

¹⁷ მოსაზრება, რომ ამ შემთხვევაში კინიდება სასამართლოს ფუნქცია და ძლიერია პროკურორის პოზიცია იხ.: ტურავა მ., სისხლის სამართალი, ზოგადი ნაწილის მიმოხილვა, მე-9 გამოცემა, გამომც. „მერიდიანი“, თბ., 2013, 362. ამავე მიმართულებით განვითარებული მსჯელობა იხ.: საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველო, კვლევა: საპროცესო შეთანხმება საქართველოში, 2010, 15; 21 <TI Georgia – Plea Bargaining in Georgia GEO.pdf (transparency.ge)> [23.05.2023].

¹⁸ მაგალითად, საპროცესო შეთანხმებისას სასამართლოსათვის რეკომენდაციით მიმართვის ფორმას, რაც არ ზღუდავს მას სასჯელის დანიშვნისას, იცნობს აშშ-ს სისხლის სამართლის პროცესის ფედერალური წესების წესი მე-11 (c)(1)(B) <Rule 11. Pleas | 2021 Federal Rules of Criminal Procedure> [23.05.2023]. უოლფსონი რ. (რედ.), საპროცესო შეთანხმებისას სასჯელის შეფარდებასთან დაკავშირებული ფაქტორების შესახებ იხილეთ: ამერიკის იურისტთა ასოციაცია კანონის უზენაესობის ინიციატივა (ABA/ROLI), სახელმძღვანელო იურისტებისათვის საპროცესო შეთანხმებასა და მოლაპარაკებების წარმოების უნარ-ჩვევებში, ავტორთა ჯგუფი, გამომც. „მერიდიანი“, თბ., 2013, 128-133.

ნაწილი) მიღებული გადაწყვეტილებით: შუამდგომლობის ერთიანად დაკმაყოფილების (საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების) ან უარყოფის (უარი საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებაზე) შესახებ. ამ ვითარებაში არ მოიაზრება სასამართლოს უფლებამოსილება შუამდგომლობის ცალკეულ საკითხებთან დაკავშირებით სხვადასხვაგვარი მიდგომით (საპროცესო შეთანხმების ნაწილობრივი დამტკიცების ან სასამართლოს ინიციატივით შეცვლილი პირობებით დამტკიცების) გადაწყვეტილების მიღება. სასამართლო ან ამტკიცებს შუამდგომლობას იმავე ფორმითა და შინაარსით, როგორც იგი წარმოდგენილი იყო (სსსკ-ის 213-ე მუხლის მე-6 – მე-8 ნაწილების გათვალისწინებით) ან უარს ამბობს მის დამტკიცებაზე. აღნიშნული თავისებურების მთავარი ახსნა უკავშირდება შუამდგომლობის საფუძველს – მხარეთა შეთანხმებას.¹⁹

სადავო საკითხთან დაკავშირებით ერთ-ერთი რაციონალური გამოსავალი, შესაძლოა სსკ-ის 55-ე მუხლის გადახედვაში მდგომარეობდეს. 2020 წლის 21 დეკემბრის კონსტიტუციურ სარჩელში #1556 (გვ.15)²⁰ განვითარებული მსჯელობა, რომელიც სსკ-ის 55-ე მუხლის კონსტიტუციურობას ეხება, ნაწილობრივ გასაზიარებელია. სსკ-ის 55-ე მუხლის თანახმად: „სასამართლოს შეუძლია დანიშნოს ამ კოდექსით გათვალისწინებული სასჯელის ზომის უდაბლეს ზღვარზე ნაკლები სასჯელი ან სხვა, უფრო მსუბუქი სახის სასჯელი, თუ მხარეებს შორის დადებულია საპროცესო შეთანხმება“.²¹ როგორც აღინიშნა, ამგვარი ჩანაწერი ზღუდავს სასამართლოს სასჯელის დანიშნისას და ამავე დროს, საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ შუამდგომლობაში პროკურორის მიერ მოთხოვნილი სასჯელის სახისა და ზომის იმავე შინაარსით დამტკიცება, შეესაბამება სასამართლოს მიერ საქმის არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანას, როგორც შეთანხმებაზე დამყარებულ მოქმედებას. ვერ იქნება გაზიარებული კონსტიტუციურ სარჩელში მოყვანილი არგუმენტი (იხ. სარჩელის გვ.15), რომ სასამართლო დამოკიდებულია პროკურორის კეთილი ნების გამ-

¹⁹ მხედველობაში მისაღება, გარემოება, რომ საპროცესო შეთანხმების შესახებ მოლაპარაკებისას პროკურორმა ზუსტად იცის „რეალური“ ბრალდების მოცულობა და შინაარსი და საპროცესო შეთანხმებისას საჯარო ინტერესის გათვალისწინებას სწორედ პირვანდელი, სრული ბრალდების თვალსაზრისით ახდენს. სწორედ მან შეიძლება პროპორციულად განსაზღვროს ბრალდების ნაწილში კომპრომისის „საფასური“ სასჯელთან მიმართებაში, რასაც საპროცესო შეთანხმებისას მოითხოვს. თუმცა, მხარეთა შორის მიღწეული შეთანხმების პირობებზე (განსაკუთრებით, სასჯელზე) სასამართლო კონტროლის მნიშვნელობის უარყოფა შეუძლებელია. კანადის მაგალითზე, საპროცესო შეთანხმებისას პროკურორის ეთიკური ვალდებულებების შესახებ (მათ შორის, ბრალდებისა და სასჯელის პროპორციულობაზე) იხილეთ: *Paciocco P., Seeking Justice by Plea: The Prosecutor's Ethical Obligations During Plea Bargaining, McGill Law Journal*, 2018 CanLII Docs 324, 45. საინტერესოა ავსტრალიის გამოცდილება, სადაც საპროცესო შეთანხმება არ არის დაშვებული ფორმალურად, თუმცა პროკურორთან ბრალდებაზე მოლაპარაკების, შეთანხმებისას გაკეთებული აღიარების შემთხვევაში მოქმედებს სასამართლოს მიერ სასჯელის დანიშნის საშეღავათო სისტემა. აქ განმსაზღვრელი მნიშვნელობა აქვს, თუ რამდენად ადრეულ ეტაპზე აკეთებს ბრალდებული აღიარებას (*fast-track guilty plea*) რის მიხედვით ხდება სასჯელის ზომის პროცენტული შემცირება: *Bartels L., Wren E., "Guilty Your Honor": Recent Legislative Developments on the Guilty Plea Discount and an Australian Capital Territory Case Study on it's Operation, Adelaide Law Review*, 2014, 361-384.

²⁰ კონსტიტუციური სარჩელი #1556, 2020 წლის 21 დეკემბერი <სასამართლო აქტები (constcourt.ge)> [23.05.2023]. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2021 წელს 23 აპრილის საოქმო ჩანაწერით აღნიშნული საკონსტიტუციო სარჩელი გაერთიანდა #1458 საკონსტიტუციო სარჩელთან და მიღებულ იქნა განსახილველად. იხ.: საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2021 წლის 23 აპრილის საოქმო ჩანაწერი <სასამართლო აქტები (constcourt.ge)> [23.05.2023].

²¹ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, 55-ე მუხლი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 22/07/1999 <საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი | სსიპ "საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე" (matsne.gov.ge)> [23.05.2023].

ოხატვაზე გააფორმოს ბრალდებულთან საპროცესო შეთანხმება. არსებითად მნიშვნელოვანია, რომ სწორად განიმარტოს სსკ-ის 55-ე მუხლით გათვალისწინებული საგამონაკლისო წესის საფუძველი. ეს არ არის პროკურორის „კეთილი ნება“, არამედ, ეს განიმარტება, როგორც საპროცესო შეთანხმებისას საჯარო ინტერესებით ხელმძღვანელობის ფარგლებში და საპროცესო შეთანხმების თაობაზე წარმოებული მოლაპარაკებისას არსებული პირობებით განსაზღვრული (**determined**), საპროცესო შეთანხმებისათვის თვისობრივად დამახასიათებელი „კომპრომისი“ (დათმობა – დათმობის სანაცვლოდ) (სსკ-ის მე-16 მუხლი, 210-ე მუხლის მე-3 ნაწილი). თუ სსკ-ის 55-ე მუხლის შინაარსი იმგვარად შეიცვლება, რომ საპროცესო შეთანხმების წინაპირობით აღარ იქნება შეზღუდული მოსამართლის უფლებამოსილება და მას საპროცესო შეთანხმების მიღმა და მისგან თავისუფალი, უნივერსალური კომპეტენცია ექნება კანონით განსაზღვრული სასჯელის ზომის უდაბლეს ზღვარზე ნაკლები ან სხვა, უფრო მსუბუქი სახის სასჯელი დანიშნოს, ეს მეტად დაახლოვებს საქმის არსებითი განხილვის გარეშე და არსებითი განხილვით გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენისას სასჯელის დანიშვნის სტანდარტებს და ერთიან ფორმას მისცემს. ამავე დროს, დაიძლევა ხარვეზი სასამართლოს მიერ სისხლის სამართლის საქმეზე სასჯელის დანიშვნისას სასამართლოს დამოუკიდებლობის საწყისების უზრუნველყოფის კუთხით. რაც შეეხება თავად საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებისას საბოლოო სასჯელის სახისა და ზომის განსაზღვრას, სასამართლო პრაქტიკა ამ მიმართულებით, არ არის მოსალოდნელი, რომ დიდად შეიცვალოს, თუნდაც სასამართლოს გააჩნდეს სსკ-ის 55-ე მუხლით გათვალისწინებული შეღავათის შეუზღუდავად გამოყენების უფლება. ასეთი ცვლილებით მიიღება მდგომარეობა, რომ: საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ შუამდგომლობის განხილვისას, მოსამართლე ხელმძღვანელობს პროკურორის მიერ შეთანხმებაში განსაზღვრული სასჯელის სახისა და ზომის პოზიციით; თუ მოსამართლე მიიჩნევს, რომ პროკურორის მიერ მოთხოვნილი სასჯელის სახე და ზომა ზედმეტად მკაცრია და უნდა შეიცვალოს, სსკ-ის 213-ე მუხლის მე-6-მე-8 ნაწილების თანახმად, იგი ჯერ პროკურორს სთხოვს შეცვალოს საპროცესო შეთანხმების პირობა სასჯელის ნაწილში და შეამსუბუქოს იგი; მხოლოდ მაშინ, თუ პროკურორი არ ცვლის პირობას, სასამართლო გამოიყენებს მის (უკვე ზოგად) უფლებამოსილებას და სსკ-ის 55-ე მუხლის საფუძველზე შეცვლის სასჯელის სახეს და ზომას ან უარს იტყვის საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებაზე. არსებული სასამართლო პრაქტიკა არ იცნობს ხშირ შემთხვევებს, როდესაც მოსამართლე სთხოვს პროკურორს შეცვალოს საპროცესო შეთანხმების პირობა²² და ზემოგანხილული კომბინაციის პირობებში პროკურორი უფრო ფრთხილი იქნება სასჯელის სახისა და ზომის შესახებ პირობის განსაზღვრისას. თუ მოსამართლეს მაინც მოუწევს მიმართოს მის უფლებამოსილებას და დანიშნოს პროკურორის მიერ მოთხოვნილთან შედარებით უფრო მსუბუქი სასჯელის სახე ან ზომა, მოსამართლე თავის მხრივ იქნება ვალდებული დაასაბუთოს გადაწყვეტილება სასჯელის შეცვლის ნაწილში. რაც შეეხება ბრალდებულს, იგი და მისი ადვოკატი ხელს აწერენ შუამდგომლობას, შესაბამისად, ეთანხმებიან და მხარს უჭერენ შუამდგომლობაში განსაზღვრულ პირობებს, მათ შორის, სასჯელს და არ არსებობს საფუძველი მოლოდინისა, რომ ყოველი საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებისას მათ დააყენონ შუამდგომლობა და მოსთხოვონ სასამართლოს მისი უფლებამოსილების ფარგლებში შეცვალოს პროკურორის მიერ მოთხოვნილი სასჯელის სახე და ზომა. სწორედ ამ პირობებზე

²² გიორგაძე გ. (რედ.), სასამართლოს მხრიდან შეთანხმების პირობების შეცვლის ინიცირების სიმცირის შესახებ იხ., ასევე: საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2015, 645.

დაყრდნობით არსებობს მოლოდინი, რომ სსკ-ის 55-ე მუხლის ცვლილება არ გამოიწვევს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებისას სასჯელის დანიშვნის სასამართლო პრაქტიკის მკვეთრ ცვლილებას. რაც შეეხება მხარეთა ინტერესებს, თუ სასამართლო დაამტკიცებს საპროცესო შეთანხმებას, მისი უფლებამოსილების ფარგლებში შეცვლილი სასჯელით, ბრალდებული, თავისთავად, იღებს უფრო მეტ სარგებელს. მაგრამ, შესაძლოა დადგეს საკითხი პროკურორის უფლებაზე, გაასაჩივროს საპროცესო შეთანხმების განაჩენი სწორედ სასჯელის ნაწილში, რასაც სსსკ-სი არ იცნობს (სსსკ-ის 215-ე მუხლი).

2.4. საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ შუამდგომლობის განხილვა

სასამართლოს მთავარი დანიშნულება საპროცესო შეთანხმების სწორედ იმ ეტაპიდან ვლინდება, როდესაც სასამართლო იწყებს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ შუამდგომლობის განხილვას (*plea discussion*). ეს პროცესი, შესაძლოა, ორ მიმართულებად დაიყოს. ერთი მხრივ, სასამართლო გამორიცხავს პროცედურულ ხარვეზებს და იქმნის რწმენას, რომ შეთანხმება ბრალდებულის ნამდვილ ნებას ემყარება (სსსკ-ის 212-ე მუხლი), მეორე მხრივ, სასამართლო ამოწმებს შეთანხმების მტკიცებით ნაწილს და სასჯელის კანონიერებას (სსსკ-ის 213-ე მუხლის მე-3 ნაწილი).

სსსკ-ის 212-ე მუხლის მე-2 ნაწილი შეიცავს გარემოებათა ჩამონათვალს, რომელიც ეხმარება სასამართლოს დაადგინოს, რომ ბრალდებული აცნობიერებს საპროცესო შეთანხმების არსსა და შედეგებს და ნამდვილად თავისუფალი ნების საფუძველზე აქვს მიღებული გადაწყვეტილება. ზემოაღნიშნულით, ხდება საპროცესო შეთანხმების, როგორც საქმის განხილვის იმგვარი ფორმის გამართლება, როდესაც უარყოფილია მართლმსაჯულების მთავარი დემოკრატიული საწყისები: საქმის არსებითი განხილვა; მტკიცებულებათა გამოკვლევა; საკუთარი თავის წინააღმდეგ ჩვენების მიცემაზე (თვითინკრიმინაცია) უარის თქმის უფლება.²³ განსახილველი ნორმის სტრუქტურა იმგვარადაა აწყობილი, რომ ნებაყოფლობითობის ელემენტი, თითქოს, მხოლოდ აღიარების ნაწილში ვლინდება (სსსკ-ის 212-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ბ“ ქ/პუნქტი). მიუხედავად იმისა, რომ ნორმათა ერთობლივი ანალიზი იძლევა საშუალებას მოყვანილი იყოს საპირისპირო არგუმენტები, უშუალოდ ნორმაში არ არის მკაფიო ჩანაწერი, რომ სასამართლო ვალდებულია დარწმუნდეს, რომ ბრალდებულმა ნებაყოფლობით თქვა უარი საქმის არსებითი განხილვისა და მტკიცებულებათა გამოკვლევის უფლებაზე. მით უმეტეს, რომ სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-11¹ ნაწილით გათვალისწინებული სტანდარტი სწორედ ამ სამ, ერთმანეთთან თანაბარმნიშვნელოვან გარემოებას გამოყოფს: ბრალდებული აღიარებს დანაშაულს, სადავოდ არ ხდის ბრალდების მხარის მიერ წარდგენილ მტკიცებულებებს და უარს ამბობს სასამართლოს მიერ მისი საქმის არსებითი განხილვის უფლებაზე. სსსკ-ის 212-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „ი“ ქ/პუნქტის შინაარსი, რომლის თანახმად, სასამართლო ვალ-

²³ აშშ-ში საპროცესო შეთანხმების ფარგლებში ბრალდებულის მხრიდან იმ არსებითი უფლებების დათმობას, რომლებიც აშშ-ს კონსტიტუციის მნიშვნელოვან მონაპოვრად განიხილება (VI შესწორება), საპროცესო შეთანხმების უპირველეს და არსებით ნაკლად მიიჩნევენ. ამიტომ, განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა სასამართლოს მხრიდან იმის დადგენას, რომ ბრალდებულმა გადაწყვეტილება მოქმედების თავისუფალი არჩევანის პირობებში და შესაბამისი სამართლებრივი დანაშაულის შედეგად მიიღო. იხ., მაგ.: *Redlich A.D., Summers A., Voluntary, Knowing, and Intelligent Pleas: Understanding the Plea Inquiry, Psychology Public Policy and Law*, 18(4), 2011; *Coercive Plea Bargaining, Policy Forum, Cato Institute*, 2018, October <<https://www.cato.org/events/coercive-plea-bargaining>> [23.05.2023]; ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებიდან საინტერესოა, მაგ.: *Scopolla v. Italy (No.2)* [2009] ECHR, 135.

დებულია საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებამდე დარწმუნდეს, რომ ბრალდებული აცნობიერებს, რომ მას აქვს გარკვეული უფლებები და მათ შორის, უფლება მისი საქმე არსებითად იყოს განხილული („ი.გ“ ქ/პუნქტი), სრულად ვერ ასახავს იმ მთავარ აქცენტს, რაც სასამართლოს მხრიდან საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების ფარგლებში მოიაზრება და გულისხმობს სასამართლოს მხრიდან დარწმუნებას არა ბრალდებულის მიერ მისი უფლებების ცოდნაში, არამედ იმას, რომ სასამართლო უნდა დარწმუნდეს, რომ ბრალდებული ამ უფლებებზე ნებაყოფლობით ამბობს უარს.²⁴

სსსკ-ის 213-ე მუხლის მე-3¹ ნაწილის თანახმად, სასამართლომ არ უნდა დაამტკიცოს საპროცესო შეთანხმება, თუ სსსკ-ის 212-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულ გარემოებებზე ბრალდებულისაგან დამარწმუნებელ პასუხებს ვერ მიიღებს²⁵ და იგულისხმება, რომ პასუხები უნდა იყოს ყველა გარემოებაზე ცალ-ცალკე და დამოუკიდებლად განცხადებული.²⁶

სსსკ-ის 45-ე მუხლის „ვ“ ქ/პუნქტის თანახმად, სავალდებულოა ბრალდებულს ჰყავდეს ადვოკატი, თუ მასთან მიმდინარეობს მოლაპარაკება საპროცესო შეთანხმების თაობაზე. აღნიშნული წესი მრავალჯერ განმტკიცებულია საპროცესო შეთანხმების თავში (სსსკ-ის 210-ე მუხლის მე-4 ნაწილი; 211-ე მუხლის მ-2, მე-3, მე-6 ნაწილები და სხვ.). სსსკ-ის 212-ე მუხლის მე-2 ნაწილის „დ“ ქ/პუნქტის თანახმად, საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებისას სასამართლო ვალდებულია დარწმუნდეს, რომ ბრალდებულს ჰქონდა კვალიფიციური იურიდიული დახმარების მიღების შესაძლებლობა. აღნიშნული ჩანაწერი არ შეიძლება გაგებული იყოს, როგორც მხოლოდ შესაძლებლობა, რომელსაც ბრალდებული თავისუფლად გამოიყენებდა ან უარს იტყოდა მასზე. იგულისხმება, რომ ბრალდებულს ჰქონდა კვალიფიციური იურიდიული დახმარების მიღების შესაძლებლობა, რაც განხილვით და კიდევ და მან დახმარება სრულად, მთლიანი საპროცესო შეთანხმების პროცესში შეუფერხებლად მიიღო. კვალიფიციური იურიდიული დახმარების მიღება გულისხმობს სასამართლოს მხრიდან დარწმუნებას (საქმის მასალების განცობის, სასამართლოში ბრალდებულის მხრიდან გაკეთებული განმარტებების, პასუხების მოსმენის და ადვოკატის მოქმედებებზე დაკვირვებით), რომ საპროცესო შეთანხმების მთლიანი პროცესის ფარგლებში ადვოკატი მოქმედებდა და მოქმედებს ბრალდებულის საუკეთესო ინტერესებისა და ნების გათვალისწინებით.²⁷

²⁴ თუმცა, (იურიდიული) საზოგადოების ნაწილის სკეპტიკური დამოკიდებულება საპროცესო შეთანხმებაზე, როგორც ფორმალურ პროცესზე, შესაძლოა განპირობებული იყოს გარკვეული გარემოებებით. იგივე აშშ-ს იურიდიული მეცნიერება თუ სასამართლო პრაქტიკა საპროცესო შეთანხმების გარდაუვალ საჭიროებასთან ერთად აღიარებს საპროცესო შეთანხმების „ძალდატანების მახინჯი პრაქტიკის“ არსებობას, რაც აშშ-ს სასამართლო სისტემის რუტინად იქცა: *Neily C., Overcriminalization and Plea Bargaining Make Criminal Justice Like Shooting Fish in a Barrel, Cato Unbound, A Journal of Debate, July, 2020.*

²⁵ საპროცესო შეთანხმებაზე ბრალდებულის ნებაყოფლობით და სამართლებრივი შედეგების გაცნობიერებით თანხმობის სასამართლოს მხრიდან შემომწმების შესახებ იხ., მაგ: ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ გამოტანილი განჩინებები საქართველოს წინააღმდეგ (2005-2019), კრებული, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაცია, 65-67 <Final – ECtHR.pdf (gba.ge)> [23.05.2023].

²⁶ *გიორგაძე გ. (მთ. რედ.)*, საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2015, 642.

²⁷ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა: *Chomakhashvili K., Legal Aid in Plea Bargaining. Overview of Georgian Legislation and Practice, UNDP, 2018; Tinsley A., Criminal Legal Aid and Plea-Bargaining (Overview of International Standards and Recommendations for Georgian Legal Aid), UNDP, 2017, 11-17.*

2.5. საპროცესო შეთანხმების დამტკიცება ან უარი დამტკიცებაზე და გასაჩივრების წესი

საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ შუამდგომლობის განხილვის შედეგად, სასამართლო ადგენს გამამტყუნებელ განაჩენს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ ან განჩინებით უარს ამბობს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებაზე (სსსკ-ის 213-ე მუხლი).

ა) საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენა და მისი გასაჩივრების წესი ზოგიერთ სადავო საკითხს უკავშირდება, რაც არაერთგვაროვან სასამართლო პრაქტიკას იწვევს. სსსკ-ის 213-ე მუხლის მე-4 ნაწილი, საქმის არსებითი განხილვის გარეშე გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენისას მტკიცების საგანს და ფარგლებს განსაზღვრავს. ამ ნორმის თანახმად, სასამართლო უფლებამოსილია დაამტკიცოს საპროცესო შეთანხმება და გამამტყუნებელი განაჩენით ცნოს პირი დამნაშავედ, თუ: ა) სახეზეა სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-11¹ ნაწილით გათვალისწინებული მტკიცებულებები; ბ) სსსკ-ის 212-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულ გარემოებებზე ბრალდებულმა დამარწმუნებლად უპასუხა; გ) საბოლოოდ მოთხოვნილი სასჯელი კანონიერი და სამართლიანია. ხოლო, სსსკ-ის 213-ე მუხლის მე-3 ნაწილით გათვალისწინებული, სასამართლოს მხრიდან სავალდებულოდ შესასრულებელი ბრალდების დასაბუთებისა და სასჯელის კანონიერების შემოწმების პროცესი იმავს ემსახურება, რასაც არსებითი განხილვის დროს მხარეთა მიერ მტკიცებულებათა გამოკვლევა და შესავალი და დასკვნითი სიტყვების წარმოქმნა. ორივე შემთხვევაში იქმნება საფუძველი, რომ სასამართლომ მის მიერ მიღებული გადაწყვეტილების მიმართ შეიქმნას მყარი და უყოყმანო განწყობა, რასაც შინაგან რწმენად იცნობენ და რაც შეჯიბრებით პროცესში გონივრული ეჭვის მიღმა გადაწყვეტილების მიღებად ითვლება.²⁸

საინტერესოა ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს დამოკიდებულება საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტისადმი, როგორც არსებითი განხილვის (სამართლიანი სასამართლოს დედააზრის) გარეშე პირის დამნაშავედ ცნობისადმი. ზოგადად, ევროპული სასამართლო საპროცესო შეთანხმებას არ მიიჩნევს, როგორც სამართლიანი სასამართლოს იდეასთან სრულიად შეუთავსებელ პროცესს. აღნიშნულის შესახებ მრავალჯერ იქნა ხაზი გასმული ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილებებში, მათ შორის, რამდენიმე საქმეში საქართველოს წინააღმდეგ: ქადაგიშვილი საქართველოს წინააღმდეგ²⁹; ნაცვლიშვილი და ტოგონიძე საქართველოს წინააღმდეგ³⁰.

სსსკ-ის 215-ე მუხლი განსაზღვრავს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ განაჩენის გასაჩივრების წესს. საპროცესო შეთანხმებისას დადგენილი გამამტყუნებელი განაჩენი მხარეთა სტრატეგიული ურთიერთმოქმედების³¹ შედეგად მიღწეული შეთანხმების დამ-

²⁸ საკითხთან დაკავშირებით იხილეთ, მაგალითად: *Fisher T.*, *The Boundaries of Plea Bargaining: Negotiating the Standard of Proof*, Vol. 97, Issue 4, *J. Crim. L. & Criminology*, 943, 2006-2007; *Tsur Y.*, *Bounding Reasonable Doubt: Implications for Plea Bargaining*, The Hebrew University of Jerusalem, September, 2016.

²⁹ ქადაგიშვილი საქართველოს წინააღმდეგ N 12391/06 (*Kadagishvili v. Georgia*) [14.05.2020].

³⁰ საპროცესო შეთანხმების ინსტიტუტის აღნიშნული საქმის ფარგლებში ვრცელი ანალიზი, იხ. *ბოხაშვილი ა., სურმავა ბ.*, „საპროცესო შეთანხმების ქართული მოდელი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების ჭრილში: საქმე ნაცვლიშვილი და ტოგონიძე საქართველოს წინააღმდეგ (#9043/05)“, „გერმანულ-ქართული სისხლის სამართლის ჟურნალი“, #1, 2021.

³¹ საპროცესო შეთანხმების, როგორც პროკურორისა და ბრალდებულის სტრატეგიული ურთიერთმოქმედების შესახებ იხილეთ: *Mezzetti C., Baker S.*, *Prosecutorial Resources, Plea Bargaining and the Decision to Go to Trial*, *Journal of Law Economics and Organization*, 2001, Vol.17. No.1.

ტიციების დოკუმენტია და განაჩენის ერთგვარ შეთანხმებულ ვერსიას წარმოადგენს. „შეთანხმებული განაჩენი“ იმთავითვე განსხვავდება სტანდარტული განაჩენისაგან, როდესაც მონინალმდევე მხარეთა ინტერესები, როგორც წესი, არათანაბრად დაკმაყოფილდება. შესაბამისად, საპროცესო შეთანხმების განაჩენის გასაჩივრების წესი (საგანი, საფუძველი, ვადა) განაჩენის გასაჩივრების ზოგადი წესისაგან განსხვავებულ მოწესრიგებას მოითხოვს. მაგალითად, სსსკ-ის 292-ე მუხლის პირველი ნაწილის თანახმად, სააპელაციო წესით შეიძლება გასაჩივრდეს პირველი ინსტანციის სასამართლოს განაჩენი, რომელიც აპელანტს უკანონოდ ან/და დაუსაბუთებლად მიაჩნია. აღნიშნული წესისაგან განსხვავებით, სსსკ-ის 215-ე მუხლი გასაჩივრების სუბიექტებს (მსჯავრდებულს, პროკურორს) განსხვავებულ, მათი ინტერესების შესაბამის გასაჩივრების საფუძველებს განუსაზღვრავს.³² სსსკ-ის 215-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, მსჯავრდებულს უფლება აქვს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ განაჩენის გაუქმების თაობაზე საჩივარი შეიტანოს ზემდგომ ინსტანციაში, თუ, მაგ.: საპროცესო შეთანხმება იძულებით, მუქარით ან მოტყუებით დაიდო³³; შეეზღუდა დაცვის უფლება; არ არსებობდა საკმარისი მტკიცებულებები; სასამართლომ უგულებელყო კანონის არსებითი მოთხოვნები.³⁴ ხოლო, პროკურორი უფლებამოსილია განაჩენის გაუქმება მოითხოვოს მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ მსჯავრდებულმა დაარღვია საპროცესო შეთანხმების პირობა (სსსკ-ის 215-ე მუხლის მე-4 ნაწილი). სსსკ-ის 215-ე მუხლი არ შეიცავს დათქმას, რომ გასაჩივრებას ერთჯერადი ხასიათი აქვს. პრაქტიკაში არაერთგვაროვნად განიმარტება ნორმის ჩანაწერი განაჩენის ზემდგომ ინსტანციაში გასაჩივრებასთან დაკავშირებით, განსაკუთრებით, როდესაც საუბარია საპროცესო შეთანხმებაზე საქმეზე საკასაციო წარმოების დროს.³⁵ სსსკ-ის 307-ე მუხლის მე-3 ნაწილის თანახმად, საკასაციო სასამართლოს განაჩენი საბოლოოა და არ გასაჩივრდება. როგორც წესი, საპროცესო შეთანხმების საკითხის განხილვისას გამოიყენება დებულებები საპროცესო შეთანხმების შესახებ (სსსკ-ის 219-ე მუხლის მე-2 ნაწილი; 230-ე მუხლის მე-3 ნაწილი; 197-ე მუხლის პირველი ნაწილი „ე“

³² საპროცესო შეთანხმებისას არსებითი განხილვის უფლებაზე უარის თქმით, ბრალდებული უარს ამბობს (კარგავს) არსებითი განხილვის შედეგად დადგენილი განაჩენის სტანდარტულ გასაჩივრების უფლებას (აპელაცია, კასაცია), რაც, არ მოდის წინააღმდეგობაში ევროპული კონვენციის მე-6 მუხლით გარანტირებული სამართლიანი სასამართლოს და მე-7 ოქმის მე-2 მუხლით გარანტირებული სისხლის სამართლის საქმის გასაჩივრების უფლებასთან. იხილეთ, მაგალითად: *Natsvlshvili and Togonidze v. Georgia*, [2014], (no. 9043/05) (C).

³³ საკითხთან დაკავშირებით საინტერესოა, მაგ., თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2013 წლის 25 ივნისის განაჩენი, საქმე #1/ბ155-13.

³⁴ საკითხთან დაკავშირებით იხილეთ აშშ-ს გამოცდილება ფედერალურ დონეზე განხილულ საქმეებზე საპროცესო შეთანხმების განაჩენის გასაჩივრების შესახებ: *Ellis A., Bussert T., Stemming the Tide of Postconviction Waivers, Published in Criminal Justice, Vol. 25, Number 1, 2010, American Bar Association.*

³⁵ მაგალითად, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 29 ნოემბრის განაჩენით დამტკიცდა საპროცესო შეთანხმება, გაუქმდა ქუთაისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 1-ლი ოქტომბრის განჩინება საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებაზე უარის შესახებ. განაჩენის სარეზოლუციო ნაწილში სასამართლომ იხელმძღვანელა რა სსსკ-ის 301-ე-307-ე და 209-ე-215-ე მუხლებით, მიუთითა, რომ: „განაჩენი საბოლოოა და არ საჩივრდება, გარდა კანონით გათვალისწინებული შემთხვევისა.“ სხვა შემთხვევაში, საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2018 წლის 10 დეკემბრის განჩინებით (საქმე #416აპ-18), არ დაკმაყოფილდა პროკურორის საკასაციო საჩივარი და თბილისის სააპელაციო სასამართლოს 2018 წლის 21 ივნისის განჩინება დარჩა უცვლელად. განჩინების სარეზოლუციო ნაწილის თანახმად, საკასაციო პალატამ იხელმძღვანელა სსსკ-ის 301-ე, 307-ე მუხლებით, 209-ე-215-ე მუხლებით, უარი თქვა საკასაციო საჩივრის დაკმაყოფილებაზე და მიუთითა, რომ განჩინება საბოლოოა და არ საჩივრდება. იხ.: საქართველოს უზენაესი სასამართლოს დადანიყვეტილებათა კრებული, სისხლის სამართლის პროცესი, 2018, 43-58, 58-64, <<https://www.supremecourt.ge/files/upload-file/pdf/2018w-sisxli-krebuli-10-12.pdf>> [23.05.2023].

ქ/პუნქტი). სსსკ-ის 297-ე მუხლის თანახმად, სააპელაციო საჩივრის განხილვისას გამოიყენება პირველი ინსტანციის წესით საქმის განხილვის ნორმები და, შესაბამისად, 230-ე მუხლის მე-3 ნაწილის ჩანაწერი სააპელაციო საჩივრის განხილვის დროს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების საკითხზე, ასევე, გავრცელდება. სსსკ-ის 306-ე მუხლი არ შეიცავს ჩანაწერს, რომლიდან ირკვევა, რომ საკასაციო საჩივრის განხილვისას საპროცესო შეთანხმების საკითხის განხილვა დასაშვებია და ამ დროს საპროცესო შეთანხმების შესახებ დებულებები გამოიყენება. იმის გათვალისწინებით, რომ საკასაციო წარმოება პირდაპირ არ ენიშნა დეგრადაციას საპროცესო შეთანხმების დებულებებს (საპროცესო შეთანხმება არ შეიცავს არსებითი განხილვის ელემენტს, საკასაციო სასამართლოს აქვს გადაწყვეტილების განაჩენის სახით მიღების კომპეტენცია, სსსკ-ის 250-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად პროკურორს საკასაციო წარმოებისას ჯერ კიდევ შეუძლია „მართოს“ ბრალდება (უარი თქვას ბრალდებაზე ან ბრალდების ნაწილზე ან შეცვალოს უფრო მსუბუქი ბრალდებით)), დასაშვებია საპროცესო შეთანხმების საკითხის საკასაციო წარმოებისას განხილვა და სასამართლო პრაქტიკა ამის მაგალითებს იცნობს. არაერთგვაროვან განმარტებას იწვევს საკითხი, როგორ უნდა გავრცელდეს სსსკ-ის 215-ე მუხლის დებულებები საპროცესო შეთანხმების საკითხის საკასაციო წარმოებისას განხილვისას, ვინაიდან საკასაციო წარმოება თავად არის უკვე უმაღლესი, საბოლოო ინსტანცია, რომლის გადაწყვეტილების გასაჩივრების შესაძლებლობა არ არსებობს. სსსკ-ის 215-ე მუხლით გათვალისწინებული გასაჩივრების წესი უკვე უზრუნველყოფს გადაწყვეტილების, მათ შორის, საპროცესო შეთანხმების განხილვის შედეგად მიღებული გადაწყვეტილების (უარის შესახებ განჩინება; დამტკიცების შესახებ განაჩენი) გასაჩივრების უფლებას და საკამრისია, რომ ერთჯერად ხასიათს ატარებდეს. რაც შეეხება საკასაციო წარმოებისას საპროცესო შეთანხმების საკითხის განხილვას, შესაძლოა საუბარი გადაწყვეტილების მხოლოდ საბოლოოდ მიღებაზე, რაც აღარ გასაჩივრდება. შესაძლო³⁶ შემთხვევისას, როდესაც საპროცესო შეთანხმება დამტკიცდა საკასაციო წარმოებისას, განაჩენი საბოლოოა და არ საჩივრდება და სახეზეა მსჯავრდებულის მხრიდან პირობების შესრულებისაგან თავის არიდება, შესაძლებელია საკითხის გადაჭრის ერთ-ერთ ვერსიად განხილული იყოს პროკურორის მხრიდან არა საჩივრის, არამედ შუამდგომლობის წარდგენა უშუალოდ და ყოველთვის სააპელაციო სასამართლოში, მსგავსად ახლადგამოვლენილი გარემოებისა. მით უმეტეს, რომ სსსკ-ის 215-ე მუხლი ამგვარ საფუძველს ქმნის. მსჯავრდებულის მიერ განაჩენის გასაჩივრების წესისაგან განსხვავებით, როდესაც მას უფლება აქვს განაჩენის გამოტანიდან 15 დღის ვადაში მიმართოს ზემდგომ სასამართლოს (სსსკ-ის 215-ე მუხლის მე-3 ნაწილი), პროკურორს უფლება აქვს დარღვევის გამოვლენიდან (და არა განაჩენის გამოტანიდან) 1 თვის ვადაში მიმართოს სასამართლოს, რაც ადასტურებს მიდგომას, რომ მსჯავრდებულის მხრიდან საპროცესო შეთანხმების პირობის დარღვევას სწორედ ახლადგამოვლენილი გარემოების ბუნება აქვს.

ბ) სსსკ-ის 213-ე მუხლის მე-5, მე-6¹ და მე-7 ნაწილები ითვალისწინებს შემთხვევებს, როდესაც საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ შუამდგომლობის ფარგლებში სასამართლო განჩინებით უარს ამბობს დამტკიცებაზე და საქმე გრძელდება შესაბამისი ეტაპ-

³⁶ აღნიშნული შემთხვევა თეორიულად უფრო შეიძლება განხილული იყოს, ვიდრე პრაქტიკაში გავრცელებული სახით. როგორც წესი, საკასაციო წარმოებისას საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების სტატისტიკა არ არის მაღალი, იგი საგამონაკლისო ხასიათს ატარებს და „გარანტირებული განაჩენის“ სახე აქვს, სადაც შეთანხმების პირობის დარღვევის რისკი მინიმალურზე დაბალია. საკითხთან დაკავშირებით დამატებით იხილეთ, საქართველოს პროკურატურის 2021 წლის საქმიანობის ანგარიში (გვ.21) <<https://pog.gov.ge/uploads/fbe6749f-13-maisi-angarishi.pdf>>.

იდან (სადაც შუამდგომლობა განიხილებოდა). 2014 წლის 24 ივლისის ცვლილების შედეგად, მხარეს უფლება მიეცა გაასაჩივროს სასამართლოს უარი საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებაზე. სსსკ-ის 215-ე მუხლის მე-2 ნაწილის თანახმად, საჩივარი 15 დღის ვადაში უნდა იქნეს წარდგენილი და მას ზემდგომი ინსტანციის სასამართლო განიხილავს. 213-ე მუხლის მე-5 და მე-6¹ ნაწილებისაგან განსხვავებით, ამავე მუხლის მე-7 ნაწილით გათვალისწინებული შემთხვევა, როდესაც სასამართლო უარს ამბობს დამტკიცებაზე იმ საფუძვლით, რომ ბრალდებულმა გამოიყენა მისი უფლება და არსებითი განხილვის გარეშე განაჩენის გამოტანამდე უარი თქვა საპროცესო შეთანხმებაზე (**withdraw the plea**), ლოგიკურია, რომ აღარ უნდა წარმოშობდეს განჩინების გასაჩივრების უფლებას. კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს წინაპირობას და საფუძვლებს, თუ როდის და რა პირობებით შეუძლია ბრალდებულს უარი თქვას საპროცესო შეთანხმებაზე. პირიქით, ბრალდებულს უფლება აქვს განაჩენის გამოტანამდე ნებისმიერ დროს და ადვოკატის თანხმობის გარეშე თქვას უარი საპროცესო შეთანხმებაზე და არ აქვს კანონისმიერი ვალდებულება, რომ უარი წერილობითი და დასაბუთებული შუამდგომლობის ფორმით წარადგინოს.³⁷ შედეგად, განაჩენის გამოტანამდე უარი გამოიწვევს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებაზე უარის შესახებ სასამართლოს მხრიდან (უპირობო, ავტომატურ) განჩინების გამოტანას, რაც ვერ დაექვემდებარება სსსკ-ის 215-ე მუხლის მე-2 ნაწილით გათვალისწინებულ გასაჩივრების წესს. დანარჩენ შემთხვევებში, როდესაც მხარე წარადგენს საჩივარს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებაზე უარის შესახებ განჩინებაზე, ზემდგომი ინსტანციის სასამართლო უფლებამოსილია საჩივრის განხილვის ფარგლებში: განჩინებით ძალაში დატოვოს გასაჩივრებული განჩინება ან თავად დაამტკიცოს შეთანხმება, რაც აისახება განაჩენში. უკანასკნელ შემთხვევაში გამოვლინდება საპროცესო შეთანხმების კიდევ ერთი არაორდინალური თავისებურება, როდესაც ზემდგომი ინსტანციის მიერ საქმეზე პირველად დადგება განაჩენი ისე, რომ ამ საქმეზე არ ყოფილა პირველი ინსტანციის სასამართლოს მიერ დადგენილი განაჩენი.

3. დასკვნა

კვლევის საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ არ არის მიზანშეწონილი სსსკ-ში ცვლილების განხორციელება იმ მიმართულებით, რომ გათვალისწინებული იყოს სასამართლოს კომპეტენცია, პროკურორის ნების სანინააღმდეგოდ, საპროცესო შეთანხმების პირობების საკუთარი ინიციატივით შეცვლისა და მოთხოვნილი სასჯელის სახისა და ზომის შემცირების შესახებ. გარდა იმ შემთხვევისა, თუ სსსკ-ის 55-ე მუხლი შეიცვლება იმგვარად, რომ სასამართლოს მიეცემა ამ მუხლით გათვალისწინებული შეღავათების შეუზღუდავად გამოყენების (უნივერსალური და არა მარტო საპროცესო შეთანხმებისას) უფლება;

³⁷ ამგვარი ფორმულირება ბრალდებულის დუმილის უფლებას უფრო ჰგავს, ვიდრე საპროცესო შეთანხმებაზე უარის თქმის უფლებას. გამოდის, რომ ბრალდებული საპროცესო შეთანხმების ფარგლებში გაკეთებულ აღიარებაზე ამბობს უარს, რაც არ საჭიროებს რაიმე დასაბუთებას ან ვინმესგან (მათ შორის ადვოკატის მხრიდან) თანხმობას. აღნიშნულს ადასტურებს სსსკ-ის 214-ე მუხლის ჩანაწერი, რომლის თანახმად, ბრალდებულის მიერ საპროცესო შეთანხმებაზე უარის შემთხვევაში, დაუშვებელია მისი ჩვენების მის წინააღმდეგ გამოყენება. ხოლო, საპროცესო შეთანხმებაზე უარს უფრო სსსკ-ის 215-ე მუხლის მე-3 ნაწილით გათვალისწინებული საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ განაჩენის მსჯავრდებულის მიერ გასაჩივრების პროცედურა ასახავს, როდესაც საჩივარი სწორედ განაჩენის გაუქმების თაობაზე წარედგინება.

საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების თაობაზე გამამტყუნებელი განაჩენის დადგენისას სასამართლო ხელმძღვანელობს გამამტყუნებელი განაჩენის საერთო სტანდარტით (uniform standard) და ეს არის გონივრული ეჭვის მიღმა სტანდარტი. სსსკ-ის მე-3 მუხლის მე-11¹ ნაწილით გათვალისწინებული სტანდარტი, მეტწილად, პროკურორის სახელმძღვანელო სტანდარტია საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ შუამდგომლობის შედგენისას, რაც ამავე ნორმით გათვალისწინებული გარემოებების ერთობლიობით ქმნის საფუძველს, რომ სასამართლომ საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ განაჩენის დადგენისას იხელმძღვანელოს სწორედ გონივრული ეჭვის მიღმა სტანდარტით;

სსსკ-ის 215-ე მუხლში შესაძლოა განხორციელდეს ცვლილებები, რომლის თანახმად, მხარეს უფლება ექნება უარი საპროცესო შეთანხმების დამტკიცებაზე მხოლოდ ერთჯერადად გაასაჩივროს, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც საკითხი საკასაციო წარმოებისას განიხილება. ასევე, განხორციელდეს ცვლილება, რომლის მიხედვით, მსჯავრდებულს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ განაჩენის გასაჩივრება მხოლოდ ერთჯერადად შეეძლება, გარდა იმ შემთხვევისა, როდესაც განაჩენი საკასაციო წარმოების სტადიაზე დადგენილი. ხოლო, პროკურორს უფლება ექნება შუამდგომლობით მიმართოს სააპელაციო სასამართლოს და მოითხოვოს საპროცესო შეთანხმების დამტკიცების შესახებ ნებისმიერ სტადიაზე (მათ შორის საკასაციო წარმოებისას) დადგენილი განაჩენის გაუქმება, თუ გამოვლინდა, რომ მსჯავრდებულმა დაარღვია საპროცესო შეთანხმების პირობა.

ბიბლიოგრაფია:

1. საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 09/10/2009.
2. საქართველოს კანონი „არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების კოდექსი“, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 12/06/2015.
3. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, საქართველოს საკანონმდებლო მაცნე, 22/07/1999.
4. Federal Rules of Criminal Procedure, Title IV: Arraignment and Preparation for Trial, Rule 11 <Rule 11. Pleas | Federal Rules of Criminal Procedure | US Law | LII / Legal Information Institute (cornell.edu)> [23.05.2023].
5. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს მიერ გამოტანილი განჩინებები საქართველოს წინააღმდეგ (2005-2019), კრებული, საქართველოს ადვოკატთა ასოციაცია, 65-67 <Final – ECtHR.pdf (gba.ge)> [23.05.2023].
6. გიორგაძე გ. (მთ. რედ.), საქართველოს სისხლის სამართლის საპროცესო კოდექსის კომენტარი, თბ., 2015, 642, 645.
7. ვარძელაშვილი ი., სასჯელის დანიშვნის ზოგიერთი საკითხი (სასამართლო პრაქტიკის ანალიზი), სეუ, თბ., 2020, 13.
8. ლალიაშვილი თ., საპროცესო შეთანხმების პრობლემები სისხლის სამართლის პროცესის ძირითად პრინციპებთან მიმართებაში, სახელმძღვანელოში: ევროპული და საერთაშორისო სამართლის ზეგავლენა ქართულ სისხლის საპროცესო სამართალზე, გ.თუმანიშვილი, ჯიშკარიანი ბ., შრამი ე. (რედ.), გამომც. „მერიდიანი“, თბ., 2019, 363-379.
9. ოხანაშვილი ა., სურმავა ბ., „საპროცესო შეთანხმების ქართული მოდელი ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს გადაწყვეტილების ჩრდილში: საქმე ნაცვლიშვილი და ტოგონიძე საქართველოს წინააღმდეგ (#9043/05)“, „გერმანულ-ქართული სისხლის სამართლის ჟურნალი“, #1, 2021.
10. უოლფსონი რ. (რედ.), საპროცესო შეთანხმებისას სასჯელის შეფარდებასთან დაკავშირებული ფაქტორების შესახებ იხილეთ: ამერიკის იურისტთა ასოციაცია კანონის უზენაესობის ინიციატივა

- (ABA/ROLI), სახელმძღვანელო იურისტებისათვის საპროცესო შეთანხმებასა და მოლაპარაკებების წარმოების უნარ-ჩვევებში, ავტორთა ჯგუფი, *გამომც. „მერიდიანი“*, თბ., 2013, 128-133.
11. *ცეტიშვილი თ.*, არასრულწლოვანთა მართლმსაჯულების მატერიალურსისხლისსამართლებრივი საკითხების რეგულირების ცალკეული ასპექტები, „სამართლის ჟურნალი“, 2019, #1, 190-221.
  12. კოალიცია დამოუკიდებელი და გამჭვირვალე მართლმსაჯულებისათვის სისხლის სამართლის სამ-უშაო ჯგუფის ანგარიში, საპროცესო შეთანხმების გამოყენება საქართველოში, 2013, 19-21.
  13. საერთაშორისო გამჭვირვალობა – საქართველო, ანგარიში: საპროცესო შეთანხმება საქარ-თველოში, 2010, 36 <Plea Bargaining in Georgia – Negotiated Justice – GEO (2).pdf (transparency.ge)> [23.05.2023].
  14. საერთაშორისო გამჭვირვალობა საქართველო, კვლევა: საპროცესო შეთანხმება საქართველოში, 2010, 15, 21 <TI Georgia – Plea Bargaining in Georgia GEO.pdf (transparency.ge)> [23.05.2023].
  15. საქართველოს მთავარი პროკურორის 2018 წლის ანგარიში, 14 <Multimedia/Files/ანგარიში/მთავარი პროკურორის ანგარიში 6.02.2018.pdf (pc.gov.ge)>
  16. საქართველოს პროკურატურის 2021 წლის საქმიანობის ანგარიში, 21, „Microsoft Word – ad7e-f55d-3189-23ba.docx (pog.gov.ge)> [23.05.2023].
  17. Coercive Plea Bargaining, Policy Forum, Cato Institute, 2018, October <https://www.cato.org/events/coercive-plea-bargaining> [23.05.2023].
  18. კონსტიტუციური სარჩელი #1556 (ბადრი ბეჟანიძე საქართველოს პარლამენტის წინააღმდეგ), 2020 წლის 21 დეკემბერი <სასამართლო აქტები (constcourt.ge)>
  19. საქართველოს საკონსტიტუციო სასამართლოს 2021 ქლის 23 აპრილის საოქმო ჩანაწერი <სასამართლო აქტები (constcourt.ge)>
  20. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2018 წლის 29 ნოემბრის განაჩენი, საქმე #301 -18, 43-58.
  21. საქართველოს უზენაესი სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2018 წლის 10 დეკემბრის განჩინება (საქმე #416აპ-18), 58-64.
  22. თბილისის სააპელაციო სასამართლოს სისხლის სამართლის საქმეთა პალატის 2013 წლის 25 ივნისის განაჩენი, საქმე # 1/პ155-13.
  23. ბოლნისის რაიონული სასამართლოს 2020 წლის 15 აპრილის განაჩენი, საქმე #N 1/110-20.
  24. მცხეთის რაიონული სასამართლოს 2016 წლის 27 ივნისის განაჩენი სისხლის სამართლის საქმეზე #1/156-16.
  25. Natsvlshvili and Togonidze v. Georgia, [2014], (C) <NATSVLISHVILI AND TOGONIDZE v. GEORGIA (coe.int)>
  26. ქადაგიშვილი საქართველოს წინააღმდეგ (Kadagishvili v. Georgia) [2020] <kadagishvili-saqartvelos-winaagmdg.pdf (supremecourt.ge)>
  27. *Alge D.*, Negotiated Plea Agreements in Cases of Serious and Complex Fraud in England and Wales: A New Conceptualisation of Plea Bargaining?, Vo. 19, No.1, 2013, 1-18.
  28. *Bartels L., Wren E.*, “Guilty Your Honor”: Recent Legislative Developments on the Guilty Plea Discount and an Australian Capital Territory Case Study on it’s Operation, Adelaide Law Review, 2014, 361-384.
  29. *Chomakhashvili K.*, Legal Aid in Plea Bargaining. Overview of Georgian Legislation and Practice, UNDP, 2018.
  30. *Dan-Cohen M.*, Article: Decision Rules and Conduct Rules: On Acoustic Separation in Criminal Law, Vol. 97, Harv. L. Rev. 625, January, 1984.
  31. *Ellis A., Bussert T.*, Stemming the Tide of Postconviction Waivers, Published in Criminal Justice, Vol. 25, Number 1, 2010, American Bar Association.
  32. *Fisher T.*, The Boundaries of Plea Bargaining: Negotiating the Standard of Proof, Vol. 97, Issue 4, J. Crim. L. & Criminology 943, 2006-2007.

33. *Fountain E.*, Adolescent Plea Bargains: Developmental and Contextual Influences of Plea Bargain Decision Making, Washington, D.C., Georgetown University, 2017.
34. *Mezzetti C., Baker S.*, Prosecutorial Resources, Plea Bargaining and the Decision to Go to Trial, *Journal of Law Economics and Organization*, 2001, Vol.17. No.1.
35. *Langer M.*, From Legal Transplants to Legal Translations: The Globalization of Plea Bargaining and the Americanization Thesis in Criminal Procedure, *Harvard International Law Journal*, 45(1), 2004.
36. *Neily C.*, Overcriminalization and Plea Bargaining Make Criminal Justice Like Shooting Fish in a Barrel, *Cato Unbound, A Journal of Debate*, July, 2020.
37. *Paciocco P.*, Seeking Justice by Plea: The Prosecutor's Ethical Obligations During Plea Bargaining, *McGill Law Journal*, 2018 CanLIIDocs 324, 45.
38. *Redlich A.D., Summers A.*, Voluntary, Knowing, and Intelligent Pleas: Understanding the Plea Inquiry, *Psychology Public Policy and Law*, 18(4), 2011.
39. *Roberts J.*, Effective Plea Bargaining Counsel, *The Yale Law Journal*, 2013, 2650-2674.
40. *Thomas Ph.A.*, Plea Bargaining in England, 69 *J. Crim. L. & Criminology*, 1978, 170-178;
41. *Tinsley A.*, Criminal Legal Aid and Plea-Bargaining (Overview of International Standards and Recommendations for Georgian Legal Aid), UNDP, 2017, 11-17.
42. *Turner J.L.*, Plea Bargaining and Disclosure in Germany and the United States: Comparative Lessons, *Plea Bargaining Regulation: The Next Criminal Procedure Frontier Symposium, William and Mary Law Review*, Vol. 57, Issue 4, 2016, 1549-1596.
43. *Tsur Y.*, Bounding Reasonable Doubt: Implications for Plea Bargaining, *The Hebrew University of Jerusalem*, September, 2016.
44. *Scopolla v. Italy (No.2) [2009] ECHR*, 135.